

<http://www.diva-portal.org>

Postprint

This is the accepted version of a paper published in *Språk & Stil*. This paper has been peer-reviewed but does not include the final publisher proof-corrections or journal pagination.

Citation for the original published paper (version of record):

Ledin, P., Lyngfelt, B. (2013)

Olika hen-syn: Om bruket av hen i bloggar, tidningstext och studentuppsatser.

Språk & Stil, (23): 141-174

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-34459>

Olika *hen*-syn

Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser

Av PER LEDIN och BENJAMIN LYNGFELT

Abstract

Ledin, Per, per.ledin@oru.se, Professor, School of Humanities, Education, and Social Sciences, Örebro University, Sweden; *Lyngfelt, Benjamin*, benjamin.lyngfelt@svenska.gu.se, Professor, Department of Swedish, University of Gothenburg, Sweden: "Gender-neutral pronouns. On the use of *hen* in blogs, newspapers, and student essays". *Språk och stil* 23, 2013, pp. 141–174.

In 2012, efforts to launch *hen* as a gender-neutral pronoun in Swedish sparked a widespread and sometimes fierce debate. This article addresses the establishment of *hen* in actual usage, in particular in blogs, newspapers, and student essays. In general, the use of *hen* is fairly uncommon, and the majority of occurrences are meta uses, which means the word is discussed more than it is used. In certain areas, however, such as gender-oriented blogs and academic essays on Swedish, *hen* is somewhat more common. A comparison with alternative gender-neutral expressions is presented, based on different functions of *hen*, both generic and referentially specific types. Two functions unique to *hen* are distinguished, cross-gender specific reference and gender-neutral reference to subjects in scientific studies; with respect to other functions, *hen* is a stylistically marked alternative.

Keywords: *hen*, pronoun, gender-neutral, Swedish, usage, generic, language planning.

---

1. Inledning

Det pratas och tycks. *Hen* har sedan 2012 varit en snackis och stått i centrum för olika språkdebatter. Starkt förenklat har förespråkare hävdats att *hen* är om inte avgörande så i alla fall ett steg framåt för jämställdheten. Svenskan, mer exakt pronomensystemet, får en ny och könsneutral uttrycksmöjlighet. Skeptiker och meningsmotståndare har menat att *hen* är ett påhitt och en fluga, ett försök av en genusmaffia att lansera ett modeord som går emot all tradition och sans. Slår *hen* igenom på allvar får barn svårt att erövra en könsidentitet.

Tack till tre anonyma granskare för konstruktiva och värdefulla synpunkter på en tidigare version av texten.

Vi ska tangera den här debatten. Men vårt huvudsyfte är att beskriva hur *hen* faktiskt används. Liksom många pronomen har det olika språkliga användningar eller funktioner, med olika sociala distribution. Det kan användas om individer som en identitetsmarkör i hbtq-sammanhang,¹ som en praktisk lösning när man inte vet könet bakom ett alias på webben, som ett generiskt pronomen för den som i något sammanhang vill generalisera. Vidare är det uppenbart att *hen* är starkt snedfördelat i sociala kontexter. I exempelvis myndighetspråk används det nästan inte alls, kan den som söker igenom myndigheters hemsidor snabbt konstatera. Den som, liksom vi, arbetar som universitetslärare i svenska, märker att (åtminstone vissa grupper av) studenter gärna använder *hen*.

I vårt syfte ligger att se hur vanligt *hen* i olika funktioner är på bloggar, i tidningstexter och i studentuppsatser. Det ger underlag att diskutera *hens* ställning i olika sociala kontexter, liksom att värdera vilka alternativformer som är aktuella. I olika funktioner aktualiseras andra pronomen som alternativ till *hen*, och de kan ha mer eller mindre könsneutral karaktär. Undersökningen är korpuslingvistisk, så att stora textmängder genomfördes och bearbetats. Vi hoppas kunna bidra till en vetenskapligt grundad diskussion kring *hen* och avslutar med att diskutera dess ställning i svenskan. *Hen* kan ses och synas på olika sätt.

2. Bakgrund: så blev *hen* en snackis

I början av 2012 utkom barnboken *Kivi och Monsterhund*, skriven av Jesper Lundqvist och illustrerad av Bettina Johansson, på Olika förlag. Huvudpersonen Kivi är androgyn och pronominaliseras med *hen*. Det språkleks friskt med könsneutrala släktskapsord, så att Kivi talar om »Mappor och pammor och morbroster Jin, en bryssling, en marför, en halvkvartskusin, små parvelpysor och storebröstrar». När boken lanserades skrev förlagsredaktörerna Karin Salmson och Marie Tomicic en debattartikel i Svenska Dagbladet tillsammans med språkvetaren Karin Milles. Rubriken är: »Det behövs ett nytt ord i svenska språket».

Vad denna rubrik efterlyser är ett allmänt införande av *hen*. Ordet finns bevisligen i den aktuella boken och har sporadiskt använts och lanserats förut, som i språkspalter av Rolf Dunås (1966) och Hans Karlgren (1994) (jfr Lindgren 2007 s. 239). Artikeln i SvD ska ses som ett uttryck för feministisk språk-

¹ Hbtq: homo, bi, trans, queer.

planering och lanserar ett nytt ord i jämställdhetssyfte (jfr Milles 2008). Pronomenval kopplas till kvinnlig underordning. Barn lär sig tidigt skilja på pronomenen *hon* och *han*, vilket artikeln ifrågasätter: »det maniska och aktiva särskiljandet av kön ger negativa konsekvenser för både individ och samhälle». För att undvika detta är det viktigt att »föra in ordet *hen*».

Vi förbigår de många nedsättande och sexistiska kommentarer som artikeln fick och noterar att den också gav upphov till språkvetenskapliga reaktioner. Lingvisten Mikael Parkvall (2012) skrev en artikel i Svenska Dagbladet med rubriken »'Hen'-kulturer är inte mer jämställda». Parkvalls huvudpoäng är språktypologisk och går ut på att ett visst pronomensystem inte i sig gör samhället jämställt. De flesta av världens språk saknar distinktion mellan manligt och kvinnligt i pronomensystemet, t.ex. finska och turkiska. Det gör knappast att Finland och Turkiet ska ses som mer jämställda länder.² Det är inte så att existensen av ett könsneutralt pronomen direkt förändrar vårt tänkande och gör att löneskillnader eller mäns våld mot kvinnor försvinner.

Språkteoretiskt innebär Parkvalls resonemang att Sapir-Whorf-hypotesen ifrågasätts, dvs. tanken att det finns ett nära samband mellan språk och tänkande, att grammatiken på ett språkspecifikt sätt styr hur vi föreställer oss världen (jfr Scholz m.fl. 2011 om Whorfianism). Vi delar den hållningen och tror inte att t.ex. svenskans ordföljd, substantivböjning eller pronomensystem i sig styr vår världsbild. *Hen*, språkvetenskapligt betraktat, leder inte till jämställdhet (jfr Dahl 2012 och Ledin 2012a). Däremot är det naturligtvis så att vårt språk när det tas i bruk gör att vi tänker och handlar i världen på särskilda sätt, och att vi kan driva språkliga distinktioner för att förändra världen.

Det gäller även för *hen*, som hade fäste i och kom att förknippas med hbtq-strävanden (se Milles 2011). I debatten som följde 2012 kom hbtq-personer till tals, t.ex. i P1 Morgon 28/2, där Språkrådet och RFSL var inbjudna till studion.³ Här har vi att göra med ett *hen* som har specifik referens, som syftar på en känd individ, i praktiken så att en hbtq-person förklarar att *hen* vill omnämnas med det pronomenet. Det kan kontrasteras mot tidigare försök av Dunås (1966) och Karlgren (2004) att lansera *hen*, där det handlar om generisk referens (jfr Ledin 2012b). Den diskussionen tog fart på 1970-talet och handlar om att hitta ett könsneutralt alternativ till generiskt *han*, som börjat uppfattas som könat (jfr Molde 1976, Jobin 2004 och Milles 2011). I den internationella och engelska språkplaneringsdebatten har alternativ till *generic he* stått i fokus,

² Det hör till saken att finskans könsneutrala *hän* är en pendang till *hen* och då och då har förts fram i den svenska debatten om könsneutrala pronomen (t.ex. Dahlstedt 1967).

³ RFSL: Riksförbundet för sexuellt likaberättigande.

inte minst för feministiska forskare (t.ex. Pauwels 2003 s. 563 ff.). Vår undersökning utgår, som antytt, från den här typen av språkliga funktioner, som specifik (1) och generisk (2) referens.⁴

- (1) **Hen** tar tillfället i akt att sprida sin egen agenda, agendan att vi faktiskt måste prata om de snälla männen.
- (2) En countryartists trovärdighet stärks av att **hen** har arbetat med sina händer, hamnat i fylleceller och hittat gud i botten av ett dike.

Under 2012 uppmärksammades *hen* i många tidningar. Nöjesguiden genomförde ett stilexperiment, där *han* och *hon* utmönstrades till förmån för *hen*, citat undantagna. När det blev melodifestival slog Aftonbladet 10/3 till med rubriken »Folkets röst: *Hen* vinner slagern». Märk att funktionen hos *hen* här är anonymiserande (jfr Karlgren 1971); tidningen undviker att avslöja folkets vinnare för att locka till vidare läsning. Miljöpartiet införde generiskt *hen* i sitt nya partiprogram (se Ledin 2013). Företag som ICA och McDonalds använde ett lekfullt *hen* i sin reklam. Riktigt liv fick debatten när Dagens Media fick tag i ett internt mejl från Dagens Nyheter, där rekommendationen för nyhets- och reportagetext var att *hen* inte ska användas för att »ersätta ’han eller hon’» men att det i övrigt, t.ex. i krönikor och citat, kan brukas (Thomsen 2012). Rubrikerna kom att handla om att DN förbjudit *hen*, trots att policyn knappast var särskilt annorlunda än på andra stora tidningar (Cederskog 2012).

Det fanns heller inte någon principiell skillnad mellan DN:s policy och Språkrådets rekommendationer, som kontinuerligt uppdaterats men som hela tiden manat till försiktighet eller eftertänksamhet, eftersom *hen* inte är allmänt använt och accepterat. Rekommendationerna har skilt ut den könsöverskridande funktionen, med sin grund i hbtq-rörelsen, från andra användningar. Den nuvarande och utvidgade rekommendationen (Språkrådet 2013a) har huvudbudskapet: »Om *hen* bör användas eller inte måste avgöras med hänsyn till sammanhanget. *Hen* i sig är ett könsneutralt ord som inte innebär några språkliga hinder, men som ibland väcker irritation hos vissa språkbrukare.»

Rekommendationen vilar på de (fåtaliga) vetenskapligt grundade kommentarer om *hen* som gjorts i språkspalter, artiklar och bloggar. Större vetenskapliga arbeten saknas, även om det finns en del examensarbeten som tar upp olika funktioner hos *hen* (t.ex. Bertils 2012, Aronsson 2013), liksom några bloggade förarbeten och delundersökningar till denna artikel (Ledin 2012a, 2012b, 2012c, 2013, Lyngfelt 2012, 2013). Vår avsikt är att fylla denna forsknings-

⁴ Exempel (1–2) är hämtade ur Språkbankens korpusverktyg *Korp* (2013), närmare bestämt Bloggmix 2013 (1) respektive GP 2012 (2). Fetstilt markering av *hen* i exempel med löpande numrering använder vi genom hela artikeln.

lucka. Att *hen* är ett känt och omtalat ord är uppenbart, men i vilken grad och på vilket sätt det används vet vi inte mycket om.

3. Språkliga funktioner hos *hen*

I *hen*-debatten förekommer många olika klassificeringar av hur *hen* kan användas. Språkrådet (2013a) urskiljer två huvudområden: »där könstillhörigheten är okänd, oväsentlig eller ska otydliggöras» respektive när man vill undvika kategorisering »i en tvådelad könsuppdelning»; man utgår här primärt från sändarens avsikt, vilket är naturligt i språkliga rekommendationer. Vår egen analytiska ingång är snarare olika funktioner hos *hen* så som de uppträder i texten. Strukturellt urskiljs tre definitiva och två icke-definita grundfunktioner:

Könsöverskridande *hen* (definit referens, könat korrelat): *Det var först när jag lärde känna Minou som jag förstod att jag fanns – och sedan lärde **hen** mig att inte känna skuld över min existens.*

Anonymiserande *hen* (definit referens, okönat korrelat): *Samtidigt som det inte är så hett, jag menar, tidigare i kväll blev en av ungarna *säger inte vem* helt förstörd för att **hen** inte klarade av att framkalla ett gäsp.*

Okänt kön (definit referens, okönat korrelat): *Jag ska göra en telefonintervju typ exakt nu eller om två minuter men nu har ungväveln (eller om det är gnälltanten?) i lägenheten nedanför dragit igång pianokonsert. Det låter som att **hen** sitter och spelar i vårt vardagsrum.*

Indefinit *hen*: *Musik är som vänskap tänker jag, med åren blir man mer och mer kräsen när man väljer sitt umgänge – det räcker inte med att en person är snäll och trevlig, **hen** ska gärna vara rolig och intressant också.*

Generiskt *hen*: *Vill man gå det även att koppla köpet till köparens Facebook-sida så **hens** vänner direkt ser att **hen** köpt en fika för pengarna.*

Gemensamt för de tre första typerna – med definit syftning – är att *hen* avser en specifik individ. Överges indelningen i man och kvinna uppstår ett könsöverskridande *hen*. Undertrycks könet (på en man eller kvinna) uppstår ett anonymiserande *hen*; om sändaren inte vet könet har vi att göra med funktionen okänt kön. Distinktionen mellan anonymiserande *hen* och okänt kön utgår från om sändaren känner till referentens kön, och skillnaden är inte alltid uppenbar för läsaren. I delundersökningarna av bloggar och tidningstexter har vi därför slagit samman dessa båda kategorier i de kvantitativa resultatredovisningarna. Skillnaden i funktion är dock väsentlig där den framgår och kommer förtlö-

pande att kommenteras. I den icke-definita användningen ingår generiskt *hen*, där samtliga möjliga referenter i en given kategori avses (jfr t.ex. Teleman m.fl. 1999, vol. I s. 176). Dessutom urskiljs indefinit *hen*, dvs. icke unikt identifierbar syftning.

Observera att gränsen mellan å ena sidan *hen* som ett praktiskt sätt att inte ange kön när detta är okänt eller oväsentligt och å andra sidan *hen* som genuspolitiskt ställningstagande snarast går tvärs igenom de definitiva typerna – med okänt kön på ena sidan, könsöverskridande *hen* på den andra och anonymiserande *hen* på endera sidan i olika fall. Det är alltså inte fråga om en skillnad mellan specifikt och generiskt *hen*, vilket det lätt kan framstå som när typiska exempel ställs mot varandra i *hen*-debatten.

Undertyper av dessa fem kategorier kan urskiljas inom särskilda språkpraktiker. Exempelvis används anonymiserande *hen* om informanter i vetenskapliga undersökningar, inte minst studentuppsatser, s.k. informant-*hen* (jfr Ledin 2012b). En mindre genrespecifik variant är substantiviskt *hen*, som i (3), vilket från ett genusperspektiv kan betraktas som en undertyp till könsöverskridande *hen* – men strukturellt utgör en helt egen typ, eftersom de fem kategorierna ovan alla är pronominella.

En påfallande stor del av de *hen*-förekomster vi har stött på är meta-*hen* (4), alltså fall där man åsyftar själva uttrycket snarare än att använda det referentiellt. Meta-*hen* är egentligen inte en funktion hos just detta ord, utan ett exempel på språkets generella möjlighet att benämna språkliga uttryck som sådana. Att den här sortens förekomster är vanliga beror på att *hen* är omdiskuterat. I vilken mån vi beaktar substantiviskt *hen* och meta-*hen* varierar mellan de olika delundersökningarna (se vidare nedan).

- (3) Ska jag behöva lura på min son att han är en **hen** nu också? (*Korp*, Twittermix)
 (4) Hör ordet **hen** hemma i tidningsspalterna? (*Korp*, GP 2012)

4. Metodik

De språkliga funktionerna hos *hen* tar vi oss an i tre delundersökningar av i tur och ordning bloggar, tidningstext och studentuppsatser. Ansatsen har en variationslingvistisk karaktär, såtillvida att vi arbetar med stora textkorpora och systematiskt korsar språkliga och sociala variabler. Vi använder dock inga (mer avancerade) statistiska mått (än procentandelar och enkla frekvensupplysningar). Undersökningen får naturligt en kvalitativ grund, både för att funktionerna hos *hen* inte kan sökas mekaniskt utan måste avgöras från fall till fall och

för att vi genomgående försökt tolka *hen*-användningen i relation till den sociala kontexten. Vi har fortlöpande delat och diskuterat våra analyser för att säkerställa intersubjektivitet.

För delundersökningen av bloggar, utförd i november 2012 och inkluderande texter fram till utgången av augusti, används Språkbankens gränssnitt Korp och korpusen Bloggmix, omfattande 345 miljoner ord. *Hens* frekvens över tid friläggs och relateras till olika typer av bloggar mellan 2007 och 2012 (en detaljerad redovisning av sökningen finns i Ledin 2012c). Tidsintervallet kommer sig främst av att det är 2007 som Bloggmix blir en riktigt stor korpus, med tiotals miljoner ord per år. Den referentiella användningen närstuderas i ett slumpmässigt urval av 100 pronomina *hen*, gjort i februari 2013, och fördelas på funktioner, dvs. utöver oäkta träffar (felstavningar av *hem*, riktignadsadverbet *hen* på danskspråkiga bloggar, ölet Old Speckled Hen etc.) utesluts meta-*hen* och substantiviskt *hen* (undersökningen redovisas i Ledin 2013). Vid urvalet sattes en gräns, så att en enskild blogg fick bidra med högst 10 belägg.

Även delundersökningen av tidningstext är utförd i Korp, under våren och sommaren 2013, med Språkbankens tidningskorpusar som material, totalt drygt 255 miljoner ord. Pressmaterialet i Korp är spritt över flera tidningar fram till 1998 men koncentrerat till Göteborgs-Posten (GP) från 2000 och framåt, då med en distinkt korpus för varje år till och med 2012. Belägg före 2005 saknas helt (förutom oäkta träffar), så i praktiken behandlar vi endast bruket av *hen* i GP. Både meta-*hen* och substantiviskt *hen* tas med i resultatgenomgången, bland annat eftersom antalet belägg är betydligt mindre än i bloggmaterialet.

För delundersökningen av studentuppsatser, utförd i juli 2013, används portalen DIVA (Digitala vetenskapliga arkivet), som delas av 33 svenska lärosäten. I DIVA:s avancerade sökning hämtades 90 uppsatser slumpmässigt fram, fördelade på tre ämneskategorier med 30 uppsatser vardera. Tidsintervallet sattes till 2013, vilket innebär att examensarbeten från vårterminen 2013 blir den övervägande delen av materialet. Ämneskategorierna är pedagogik, didaktik och språkstudier. Med detta urval fångar vi lärarutbildning och inkluderar vårt eget ämne, där vi vet att *hen* förekommer. Ämneskategorierna pedagogik och didaktik rymmer olika ämnestraditioner, eftersom examensarbeten på lärarutbildningen inom samhälls- och naturvetenskapliga ämnen ingår. Det varierar mellan högskolor hur man valt att inrätta huvudområden inom lärarutbildning; den som skriver ett arbete inom idrott, samhällskunskap eller matematik kan på en högskola examineras i pedagogik och på en annan i didaktik. Poängen för oss var just att få en viss spridning på ämnestraditioner. Att examensarbeten inom lärarutbildning har ett fokus på människor, på lärare och elever, såg vi

som en fördel, eftersom de språkliga kontexterna blir likartade och principiellt ger möjlighet till *hen*-användning. Alla *hen* i materialet har inkluderats i analysen och fördelats på ämnesområden och funktioner.

Om bloggar står för ett trendigt och vardagligt skriftspråk, där novationer som *hen* kan förmodas få fotfäste relativt snabbt, representerar dagspress mer standardiserad svenska. Förvisso strävar även tidningsspråket efter att vara modernt, men normalt inte mer än att det håller sig till standardskriftspråk, så att det kan »anses vara representativt för det nusvenska standardspråket i dess skrivna form» (Allén 1970 s. XIII).⁵ Studentuppsatserna, slutligen, finns med för att visa om och hur yngre personer i olika högskoleämnen använder *hen* i sitt akademiska skriftspråk.

5. Bloggar

För bloggundersökningen har alltså *hens* spridning över tid och på bloggar ringats in, och *hen*-användningen sorterats på funktioner.

5.1 *Hens* spridning över tid och på bloggar

Låt oss börja med att se på *hens* utveckling över tid med alla träffar inkluderade. Använder vi Korps vanliga frekvensuppgift, antal förekomster på 1 miljon ord, ser det ut så här årsvis från 2007 (avrundat till heltal och med antalet träffar inom parentes; det totala antalet träffar är 2 037):

2007:	1 <i>hen</i> per miljon ord	(12 träffar)
2008:	4 <i>hen</i> per miljon ord	(143 träffar)
2009:	7 <i>hen</i> per miljon ord	(444 träffar)
2010:	6 <i>hen</i> per miljon ord	(472 träffar)
2011:	3 <i>hen</i> per miljon ord	(251 träffar)
2012:	21 <i>hen</i> per miljon ord	(669 träffar)

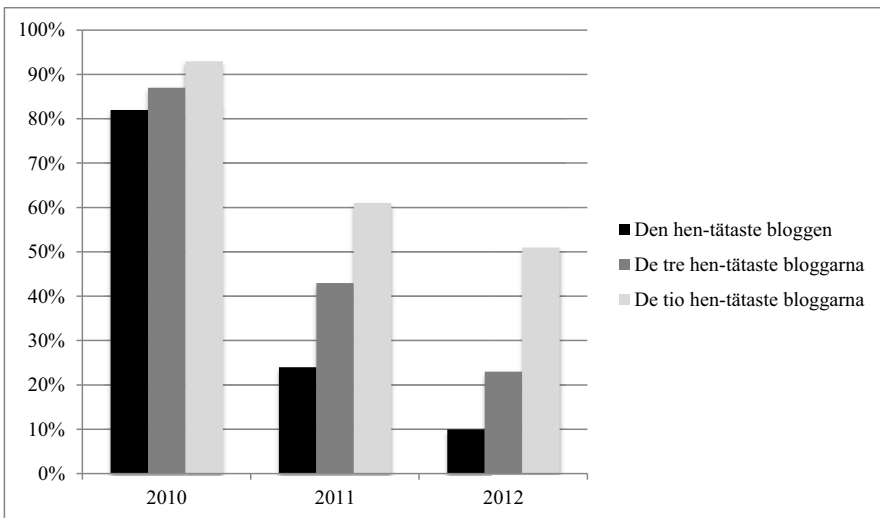
Det förvånande med utvecklingen är inte att det sker en större ökning när *hen*-debatten bryter ut 2012, utan att *hen* redan 2008 får ett litet uppsving och

⁵ Förmodligen har tidningsspråkets inflytande minskat en del i och med dagens ändrade medievänor, men det torde fortfarande stå sig väl som representant för ett mer standardiserat skriftspråk än bloggmaterial.

2009 och 2010 används med viss regelbundenhet. Detta förklaras av en enda person och blogg, Trollhare. Trollhare startar sin blogg 2008, och under 2009 och 2010 skriver hen ofta mer än 100 inlägg per månad. I praktiken betyder detta att det 2008–2010 bara finns sporadiska *hen*-belägg utanför Trollhare, särskilt som många av de övriga träffarna är oäkta. Våra stickprov på olika träffsidor tyder på att kring 10 procent av *hen*-beläggen är felaktiga.

Resultaten stämmer så långt med att *hen* har en bakgrund i hbtq-kretsar; det är ju med en sådan laddning det kommer in i debatten 2012. Och Trollhare förklarar varför *hen* inte är mer än tre gånger så vanligt 2012 som 2009, 21 förekomster jämfört med knappt 7 per miljon ord. Ökningen från 2011 är betydligt större, från 3 till 21 förekomster.

Nu kan ökningen i en mening sägas vara större än siffrorna visar, eftersom Trollhare inte bidrar med lika många *hen* efter 2010. Detta blir tydligt om vi beskriver *hens* spridning genom att ta fasta på hur många bloggar som använder ordet. Vi har räknat på täckningsgraden, mer exakt hur många procent av *hen*-förekomsterna 1, 3 och 10 bloggar täcker – se figur 1. Ju mindre täckningsgraden är, desto större är spridningen av *hen*.

Figur 1. Täckningsgrad för *hen* redovisat utifrån *hen*-tätheten i fallande skala hos 1, 3 och 10 bloggar åren 2010, 2011 och 2012.

Den *hen*-täta Trollhare täcker 2010 82 procent av träffarna och 2011 24 procent. Tar vi de 10 *hen*-tätaste bloggarna stiger inte täckningsgraden nämnvärt 2010, medan den 2011 ökar med nästan 40 procentenheter, till en täcknings-

grad på 61 procent. Nu säger det inte så mycket eftersom det är så få *hen*-förekomster detta år. Det räcker med ett enda blogginlägg där *hen* används eller nämns en handfull gånger för att komma med på tio-i-topplistan.

Den verkliga spridningen i bloggofären sker 2012. De tre *hen*-tätaste bloggarna täcker 23 procent av alla *hen* och förenas trots olikheter av ett feministiskt patos (en redovisning med länkar till bloggarna finns i Ledin 2012c). Trollhare kommer sexa på listan (36 träffar), vars tio-i-topp som antytts domineras av bloggar med genuspolitisk inriktning.

Att *hen* får spridning 2012 är uppenbart. Men ger siffrorna som redovisats underlag för att säga att *hen* är vanligt i bloggspråket? Nej, måste svaret bli. Det finns alltså som mest, 2012, 21 träffar på 1 miljon ord. Ordet slår inte i ögonen på den som skummar materialet på Bloggmix. Det kan relateras till andra pronomen, enklast *han* och *hon*. I jämförelse står då *hen* för promilleandelar av förekomsterna av tredjepersonspronomen (se Ledin 2012c för exakta siffror). Det finns också många meta-*hen*, så det är ofta diskussioner om *hen* och inte en faktisk användning av pronomenet som finns på bloggarna. Ungefär hälften av alla *hen* har den karaktären.

Hen är vanligt på en sorts bloggar, nämligen sådana som tar upp hbtq- och genusfrågor. För en läsare av sådana bloggar framstår pronomenet som ett etablerat ord, medan den som har andra intressen, säg mat, sport, träning eller datorspel, mycket sällan stöter på bloggade *hen*.

5.2 Funktioner hos *hen*

En uppfattning om hur *hen* används referentiellt ger fördelningen på de fem grundfunktioner vi utgått från. Fördelningen av de 100 *hen* som excerperats är denna:

Könsöverskridande <i>hen</i>	15 %
Anonymiserande <i>hen</i> och okänt kön	41 %
Indefinit <i>hen</i>	14 %
Generiskt <i>hen</i>	30 %

I debatten om *hen* har som framgått den generiska betydelsen ofta stått i fokus. Den täcker 30 procent av förekomsterna på bloggar. Den feministiska språkplaneringen har också lyft fram det könsöverskridande *hen*, som upptar 15 procent av träffarna. Den dominerande funktionen hos *hen* är dock en annan, nämligen anonymiserande eller okänt kön med 41 procent av förekomsterna, vilket är intressant. Det betyder att bloggade *hen* främst används när skribenten av

etiska skäl inte vill eller av praktiska skäl inte kan språkliggöra kön. Indefinit *hen* är ungefär lika vanligt som könsöverskridande *hen*.

Vi ska exemplifiera funktionerna och börjar med **könsöverskridande hen** (i Ledin 2013 finns länkar till de aktuella blogginläggen):

- (5) Minou sa att **hen** önskar att **hen** vore mer som en apa. Schimpanser använder tår som vi använder fingrar.
- (6) Samtidigt i badrummet är Jimmy och **hen** smörjer in sig med någon ansiktskräm efter att **hen** duschat.
- (7) Jag har varit tillsammans med min kille i 6 månader och har aldrig varit såhär kär. Hade tidigare ett 4 års långt förhållande. Och jag kan inte minnas att jag var så kär då. Iaf... så kommer paniken då o då – är jag för ung för att ha hitta ‘den rätta’ (jag är 24). Och får panik på tanken att aldrig vara med någon annan. Men sen när jag verkligen tänker på det, så **hen** ändå den enda jag vill ha.

I (5) och (6) är det personerna och egennamnen Minou respektive Jimmy som pronominaliseras med *hen*. I (7) är *hens* korrelerat en definit nominalfras, *min kille*. Som (8) antyder går det också att tala om ett särskilt guds-*hen*:

- (8) Om det finns en gud så är **hen** en jäkligt sadistisk sådan, som placerar John Isner och Nicolas Mahut i samma »bracket». De båda maratonmännen kan mötas redan i andra omgången! Jisses...

Man kan fundera på guds essens och kön, men vi ser detta som en könsöverskridande användning. I materialet finns det tre fall där gud är korrelerat. Jämför också titeln på Aronssons (2013) examensarbete: »Och vad Gud beträffar så tror jag att *hen* går hel ur det här.»

Anonymiserande hen betingas av att det i sociala medier finns tillfällen då man vill tala om en vän, arbetskamrat eller bekant utan att röja personens identitet. *Hen* hjälper då till genom att avköna, som i (9–12).

- (9) Det är så kul när man sitter och väntar, för dietisten kommer alltid gående där och är hur snackig som helst. VARJE gång jag sitter och väntar på a så kommer **hen** och är helt snackig och glad! hehe, idag pratade jag dessutom en del med »chefen».. Lite kul att jag alltid träffar en massa andra där, men min behandlare sitter och måla naglarna på sitt rum ^^ hehe... ups, tur att **hon** (sic!) inte läser detta ^^ haha...
- (10) Jag vet att ingen av de där eleverna hade kognitiva funktionshinder. De hade säkert kunnat gå i en vanlig klass. Och jag vet att en av dem nu är förtidspensionerad. Jag vet inte varför. Men kanske hade saker och ting sett annorlunda om **hen** bara fått en chans.
- (11) En av mina chefer säger exv när **hen** föreslår arbetsuppgifter till mig; att **hen** vill »inkludera mig»... Jättekul att bli inkluderad och bli ianspråktagen och göra riktiga arbetsuppgifter.. MEN Jag bryter då mot mitt fackliga löfte...
- (12) På en av kortflygningarna jag gjorde i dagarna, kom det ombord en storgvuxen person som hade en kroppsdör som fick mig att kväljas. Stanken liksom hängde sig

kvar efter att **hen** satt sig, och när jag gick och räknade passageraren (sic!) blev jag stoppad av en kvinna som satt i stolen precis bakom.

Det går inte alltid att säkert veta om bloggaren väljer att anonymisera, utan det är en tolkning som får göras. I (9) blir anonymiseringen extra tydlig eftersom bloggaren avidentifierat namnet till *a*, som är korrelerat, och använder pronomenet *hon* om sin behandlare. Att bloggare vill skydda identiteten på människor som har det svårt framgår också av (10), där referenten är en elev med kognitivt funktionshinder.

Funktionen **okänt kön** dyker upp på olika sätt i materialet. Det kan handla om personer på nätet, där ju ett namn eller alias inte självklart röjer kön. I (13) är det *en av moderatorerna* som är korrelerat och i (14) *en läsare*, alltså en nominalfras i obestämd form men med specifik betydelse. En brevbärare, eller som i (15) *reklamutdelaren*, kan fungera på samma sätt, som en definit referent som man aldrig har träffat eller sett och därför inte kan veta könet på.

- (13) Avdelningen används mest som uthängningsforum, ivrigt påhejad av en av moderatorerna som istället för att moderera verkar delta med så mycket irrelevant skitprat **hen** kan i snart sagt varje skvallertråd.
- (14) Det smärftar i blogg-bröset då man hör att flera av er inte kan läsa min blogg genom Bloglovin. Men nu skrev en läsare att **hen** hade lagt till mig igen på bloglovin och då hade det fungerat!
- (15) Spännande lapp som reklamutdelaren har lagt i min brevlåda. Jag har inte flyttat. Det här skapar ju lite frågor. Tror **hen** att jag har flyttat? Har **hen** lagt lappen i fel brevlåda? Tycker **hen** att den lapp jag har nu om att jag ej vill ha reklam är så otydlig, så **hen** vill att det ska stå att jag är avflyttad också, för att det då blir tydligare?

Ett återkommande mönster är att *hen* dyker upp när det är barn inblandade. För ofödda barn kommer *hen* till pass, just eftersom könet är okänt, vilket (16) och (17) visar, där bäbisar pronominaliseras. När barnet fötts kan det vara aktuellt att anonymisera det, som i (18), där vår tolkning är att skribenten inte vill röja könet på barnet.

- (16) Om bäbisen som tryggt vilar i mammas mage just nu (eller har jag missat något?) visste vad som väntar hade **hen** nog gärna stannat kvar inne i värmen ett tag till.
- (17) Över en vecka sen bebisen hade sitt due date. Jag har konstaterat att **hen** inte vill komma ut innan huset blivit friskare. Alla är sjuka på ett eller annat sätt.
- (18) Jag såg en unge på kanske åtta år gå mot disken för att ta den andra så jag skyndade mig och tog den rakt framför näsan på **hen**.

Indefinit hen har två huvudsakliga korrelerat. Det kan, som i (19), föregås av det indefinita pronomenet *någon*, och, som i (20), indefinita nominalfraser. Här är

korrelatet *nästa person*, som anaforiskt går tillbaka på *en användare*. Vitsen med det indefinita är att man kan referera till en bestämd person i en grupp utan att precisera exakt vem.

- (19) Om någon har en annan förklaring kan **hen** väl återkoppla till mig i kommentarsfältet nedan.
- (20) Själva filen är knuten till en användare och skulle jurymedlemmen skicka den vidare, kan nästa person ändå inte se den om **hen** inte har lösenordet.

Generiskt hen dyker gärna upp med substantivfraser i bestämd form som korrelat. Det kan vara institutionella roller som behandlas generiskt; i (21) är *patienten* korrelat och i (22) *kunden*. Det finns en del bokbloggar i materialet, där *författaren* kan bli korrelat som i (23).

- (21) Under andningsregistreringen kollar man på andningsmönster, puls, blodgaser, vilket håll patienten ligger på, om **hen** snarkar, om **hen** sover oroligt, hur syresättningen är, om **hen** har andningsuppehåll och säkert en del till. Om patienten har en andningsmaskin så ser man om det är **hen** eller maskinen som initierar andetag.
- (22) Det är sådana småsaker som gör att Ocean Beach Club är mer en ett vanligt hotell, det är inget charter med massindustri utan varje gäst blir uppmärksammas och sedd, alla känner sig viktiga. Det är ovanligt i servicebranschen; kunden är sällan i det fokus **hen** borde...
- (23) Kanske något kort om författaren, t.ex. om **hen** skrivit några böcker tidigare eller varifrån **hen** kommer.

Barn, inklusive familjerelationer, är återigen en viktig kontext. Med generisk referens blir det vilket barn som helst som avses. Här några exempel där pronomenbruket växlar:

- (24) Ett barn kan få tillgång till hela sin tradition med undantag av de kränkningar som flera kulturer utövar. När **denne** sedan är vuxen så står **hen** fri att exempelvis skära av en del av snoppen eller varför inte klitoris?
- (25) »First Steps» – mockasiner med gummisula ger ditt barn trygghet i sin aktiva tillvaro när **hen** ska springa eller krypa. Med halkfri sula som »andas» genom hålen så att **man** kan använda dem året runt.
- (26) Jag är stolt över att min dotter är stark och vågar säga ifrån när något inte känns rätt. Och jag berömmar **henne**, lättad över att **hon** är hemma helskinnad. Tyvärr är det en del föräldrar som istället reagerar med förmaningar, att man ska lyssna på den vuxna i sällskapet och göra som **hen** säger. Bara för att man är vuxen betyder inte det att man automatiskt har bättre förstånd!

I (24) introduceras referenten som *ett barn*, som pronominaliseras med det könade *denne*, som föregår *hen*. I (25) finns en växling från *hen* till *man*, och i

(26) används *hon* specifikt om skribentens dotter och *hen* generiskt för att generalisera över föräldrar och vuxna. Det finns totalt åtta fall av den här typen av generiskt *hen*, till vilket ska läggas ytterligare åtta *hen* som är anonymiserande eller avser okänt kön och som har barn som korrelat.

6. Tidningstexter

I pressmaterialet dyker *hen* första gången upp i Göteborgs-Posten (GP) 2005. Det rör sig om ett meta-*hen* (27). Från 2008 finns en träff som innehåller en förklarande kommentar (28); första rena belägget (29) dyker upp 2010.

- (27) Enligt en talare borde dessa bytas ut mot det enhetliga »**hen**». (GP-05)
 (28) Människa blir svaret, tills **hen** – ja, låt mig en gång få prova det intersexuellt könsneutrala pronominet – slutligen blir arkebuserad, på pappret för stölden av kronjuvelen, men i sanning för sitt sätt att inte rätt delta i könsspelet. (GP-08)
 (29) Det kan inte vara bra för någon relation att den ena parten känner sig som en ekonomisk belastning, och tvingas be om pengar så fort **hen** behöver köpa busskort, tamponger eller nya kalsonger. (GP-10)

Det totala antalet belägg i materialet (exklusive felträffar) redovisas i tabell 1.

Tabell 1. *Hen* i Språkbankens tidningsmaterial.

Korpus	Meta	Referentiell	Övrigt/oklart
Press76–GP04			
GP05	1		
GP06			
GP07			
GP08	1	1	
GP09	1		
GP10	1	1	
GP11	3	6	
GP12	73	35	5
Totalt	80	43	5

Som synes finns inte ett enda belägg före 2005. Det är först 2012 som bruket av *hen* börjar få spridning och inte ens då är det särskilt vanligt: 7 belägg per miljon ord.⁶ Dessutom är två tredjedelar av träffarna meta-*hen*, så antalet

⁶ GP-12 omfattar 17,2 miljoner tokens, och sammanlagt 113 belägg blir alltså 6,6/miljon. Materialet som helhet omfattar 255,5 miljoner tokens, och totalt 128 belägg blir endast 0,5/miljon. I antalet tokens ingår dock även skiljetecken varför den exakta frekvensen per löpord blir något högre.

referentiella användningar i GP 2012 är blott 35, eller 2 per miljon. I bloggar är *hen* som framgått tre gånger vanligare med 21 förekomster per miljon ord.

Frågan är då förstas vad resultaten från GP säger om frekvensen av *hen* i tidningstext generellt. GP är en relativt stor, inflytelserik och icke Stockholmsbaserad morgontidning, och placerar sig därmed troligen på den mer konservativa delen av skalan. Man kan till exempel tänka sig att *hen* är vanligare i en Stockholmsbaserad (och politiskt en aning mer radikal) kvällstidning som Aftonbladet. Resultaten tillåter ändå slutsatsen att *hen* inte är allmänt etablerat i standardskriftspråket.

6.1 Olika typer av *hen* i Göteborgs-Posten

Som framgår av tabell 1 ovan utgörs den största andelen belägg, drygt 60 %, av meta-*hen*. Det är alltså så att *hen* har diskuterats mer än använts i GP. En tredjedel (33 %) är referentiella användningar, medan 5% kategoriserats som övrigt/oklart, en disparat grupp som vi återkommer till nedan. Några typiska exempel på meta-*hen* ges i (30–32). Till kategorin har också räknats två fall av ordlekar, t.ex. den i (33):

- (30) Hon nämner vården och platsannonser som andra tillfällen när **hen** kan fylla en funktion.
- (31) Att skriva »**hen**» är inte menat som en provokation, utan som en naturlig lösning när alternativen har varit sämre.
- (32) Som en liten ettrig fluga från framtiden irriterar det könsneutrala ordet »**hen**» i Åsa Maria Krafts nya diktsamling, skriver Amelie Björck.
- (33) Någon gav sig **hen** i språket och skippade han och hon i en barnbok.

De 43 förekomsterna av referentiellt *hen* i GP-materialet fördelar sig enligt följande:

Könsöverskridande <i>hen</i>	13 st	(30 %)
Anonymiserande <i>hen</i> och okänt kön	4 st	(9 %)
Indefinit <i>hen</i>	6 st	(14 %)
Generiskt <i>hen</i>	20 st	(47 %)

Det bör nämnas att tidningsmaterialet ger tämligen begränsad kontext, i flera av korpusarna endast den aktuella meningen, vilket bidrar till att det varit svårt att skilja mellan anonymiserande *hen* och okänt kön, vilka därför behandlas tillsammans. Vidare är (34), vilket vi har räknat till indefinit *hen*, tvetydigt utan

kontext och skulle i princip också kunna tolkas definit.⁷ I övrigt har sorteringen i nämnda kategorier varit i stort sett oproblematiske.

- (34) Att man ibland känner att, herregud, ska **hen** inte ta ut svängarna lite mer på scen, det här är ju svin-tråkigt?

Generiskt *hen* är alltså den vanligaste funktionen med 47 %, Siffran är dock betydligt lägre än i Bertils (2012) och Aronssons (2013) undersökningar, där generiskt *hen* utgör ca två tredjedelar respektive 58 % av fallen. Skillnaden kan förklaras av att de inte urskiljer indefinit *hen*; om man slår ihop generiska och indefinita exempel i GP utgör de tillsammans 61 %, vilket är ungefär likvärdigt med Bertils och Aronssons resultat. Vidare är andelen 47 % visserligen högre än bloggarnas 30 %, men där är å andra sidan den totala frekvensen mycket högre. Generiskt *hen* illustreras i (35–36).

- (35) Lika litet som den genomsnittlige DN-läsaren vet att **hen** med sin prenumeration bygger ett imperium som numera är nästan oöverskådligt.
- (36) Därför är jag nyfiken på programpunkten Lär dig snacka skandinaviska (torsdag samt söndag) där Språkrådets ordboksredaktör Birgitta Lindgren och norskfödda retorikern Anitha Havaas talar om hur en svensk gör sig förstådd när **hen** snackar med danskar och normmän.

Indefinit *hen* är mindre vanligt i materialet. Andelen är på samma nivå som i bloggarna (14 %), men med tanke på den låga frekvensen bör man inte ta procentsiffran på för stort allvar. Det är svårt att säga om andelen bör betraktas som hög eller låg eftersom jämförbara data saknas. Detta är dock en användning som skiljer sig från såväl generisk som definit syftning och är värd att studera närmare, gärna i relation till indefinit användning av *han*, *hon* och *den*. Kategorin exemplifieras i (37–38) nedan samt, enligt vår tolkning, (34) ovan.

- (37) Vem är dagens motsvarighet till Palme – eller finns **hen** inte?
- (38) Sommarens förutsägbara bevakning av artister som Rihanna, Madonna och Bruce har gett svenska tidningsredaktioner flera anledningar att se över inte bara vilka musiker som får stort utrymme utan även hur, och inte minst vem som recenserar och vad **hen** skriver.

⁷ Att vi tolkat användningen som indefinit beror till stor del på ordet *ibland*, som signalerar flera olika tillfällen och därmed, som vi har uppfattat det, troligen olika artister. Det skulle dock strängt taget kunna avse flera tillfällen under samma föreställning med en och samma artist – och därmed definit *hen*.

Könsöverskridande hen förekommer i 13 fall eller 30 %, vilket kan jämföras med bloggarnas 15 %. Att andelen är dubbelt så hög i GP som i Bloggmix är förstås anmärkningsvärt, i synnerhet då den här sortens användning kan förväntas vara vanligare i bloggar – vilket den också är, i såväl absoluta tal som frekvens per miljon ord. Den relativt höga andelen könsöverskridande *hen* i GP ska ses i ljuset av den generellt låga *hen*-frekvensen i materialet, där enskildheter får oproportionerligt stort genomslag. Exempelvis innehåller en enda text med fyra belägg (till synes ett reportage om en person med hbtq-identitet) drygt 30 % av beläggen. Kategorin omfattar flera ganska olika användningar, med det gemensamt att *hen* åsyftar en specifik, könad individ, och genusaspekten kan vara mer eller mindre markerad; jfr (39–42):

- (39) Långt senare i livet kom **hen** på att det primärt var genus, inte kropp **hon** (sic!) byggde.
- (40) Barnet hittar en bra pinne, med vilken **hen** (för att göra rättvisa åt huvudpersonens obestämda kön) uppfordrande pekar på saker och uppmanar: Sjung den!
- (41) Resorna fortsätter som vanligt, säger **hen**.
- (42) Vilken tur **hen** har att **hen** satte sig just bredvid mig, jag som är så trevlig.

Här ryms också ett par fall där det kan diskuteras i vilken mån korrelatet är könat. I (43) ser vi, om inte ett guds-*hen* som i bloggarna så dess motsats, och i (44) utgörs korrelatet av staden Göteborg. Båda fallen är exempel på vad Aronsson (2013) kallar personifierande *hen*:

- (43) Det tycks som att Fan fortfarande blir religiös när **hen** blir gammal.
- (44) De kommer se till att hela Pustervik fylls av total eufori, världsrekord i bra stämning och ett Göteborg när **hen** är som allra bäst.

Avslutningsvis utgör **anonymiserande hen** och **okänt kön** den minsta gruppen, med endast fyra belägg tillsammans (9 %). Som synes i (45–46) kan det vara svårt att avgöra vilket som är vilket.⁸

- (45) Ambulanspersonalens första bedömning är att **hen** klarat sig med lindriga skador.
- (46) Be personen att ringa upp när **hen** har parkerat bilen.

Det låga antalet fall av anonymiserande *hen*/okänt kön skiljer sig markant mot bloggarna, där andelen är 48 % av samtliga referentiella *hen*. Förvisso

⁸ Vidare kan följande belägg (i) eventuellt vara ett fall av könsöverskridande *hen*, vilket skulle göra kategorin ännu mindre.

(i) Ingenting, det får **hen** själv bestämma när **hen** blir stor så klart

har inte en journalist samma behov som en bloggare av att anonymiserat tala om vänner, kollegor och kommande barn, men ett exempel som (45) förefaller inte så otypiskt för tidningstext. Sannolikt är det så att *hen* (ännu?) inte har tagit sig in i tidningsnotisernas språk, utan mest förekommer i mindre neutrala texter.

Materialet innehåller fem exempel som inte riktigt passar in, utan bildar gruppen övrigt. Hit hör dels substantiviska *hen* (47), dels olika garderande kombinationer med *hon* och *han* (49–50):

- (47) Kanske inte en Reinfeldt junior i en av mors klänningar, »men i ett längre perspektiv väntar nog ett Sahlinbarnbarn i kjol och kavaj, ett litet **hen**».
 (49) **Han/hon/hen** måtte brås på sin farfar!
 (50) Då bjuder nämligen frågesportskaptenerna Fredrik och Henrik in till pubquiz som lockar såväl **hen** som **hon** som **han**.

Exempel (49) är intressant främst därför att *hen* ofta hålls fram som ett smidigare alternativ till otypliga konstruktioner som *han/hon*. Möjligen tillförs här en möjlighet till icke-binär könsklassificering, men någon smidig lösning är det i alla händelser inte. I (50) tillkommer ytterligare en dimension. Här är det visserligen tydligt att *hen* framhålls som en typ utöver *hon* och *han*, alltså könsöverskridande *hen*, men samtidigt är referensen generisk.

7. Studentuppsatser

För studentuppsatsernas del börjar vi med att överblicka *hens* förekomster och funktioner i de olika ämneskategorierna för att sedan exemplifiera användningen.

7.1 Översikt över *hens* användning i de tre ämneskategorierna

I tabell 2 fördelas *hen* på ämneskategorier och funktioner. Resultaten är på många sätt intressanta. Vad gäller ämnesområden står språkstudier fram som en domän där *hen* självklart används. Det huvudområde som framför allt fångas är svenska språket/nordiska språk. *Hen* har alltså sitt starkaste fäste på den typ av institutioner där vi själva arbetar.

Tabell 2. Antalet *hen* i 90 uppsatser fördelade på DIVA:s tre ämneskategorier didaktik, pedagogik och språkstudier, matchat mot funktioner, inklusive *meta-hen*.

	Didaktik	Pedagogik	Språkstudier	Totalt
Könsöverskridande <i>hen</i>	–	–	–	–
Anonymiserande <i>hen</i>	–	–	24	24
Okänt kön	–	–	–	–
Indefinit <i>hen</i>	–	–	–	–
Generiskt <i>hen</i>	1	4	26	31
Meta- <i>hen</i>	–	–	713	713
Totalt	1	4	763	768
Antal uppsatser med <i>hen</i>	1 (av 30)	3 (av 30)	15 (av 30)	19 (av 90)

Hälften av uppsatserna i kategorin språkstudier använder *hen*. Två av uppsatserna (Bertils 2012 och Aronsson 2013) undersöker just *hen*, vilket gör att antalet *meta-hen* blir stort. I hela uppsatsmaterialet är 93 % av träffarna (713 av 768) *meta-hen*. I övrigt är *hen* tydligt funktionellt differentierat, så att det antingen används generiskt för att generalisera eller definit och anonymiserande, vanligen så att vi får ett informant-*hen*. Med detta *hen* skrivs könet bort på informanter som ingår i undersökningen. Ser vi till den referentiella användningen i hela materialet utgör informant-*hen* 44 % (24 förekomster) och generiskt *hen* 56 % (31 förekomster). Den definitiva användningen liknar den i bloggarna, så tillvida att 41 % av alla *hen* där är anonymiserande eller används för okänt kön.

Lite förvånande existerar *hen* knappt i didaktik; i en uppsats finns ett generiskt *hen*. Detta hänger sannolikt samman med att det huvudsakligen rör sig om examensarbeten på lärarutbildningen som skrivits inom teknik och naturvetenskap. Mer förvånande är att pedagogik inte har fler *hen*; bara fyra stycken generiska, fördelade på tre uppsatser. De ingående examensarbetena kommer från mycket olika ämnesmiljöer, men eftersom de ofta, liksom uppsatserna i didaktik, är tillkomna på lärarutbildningar, där genus och etik är ett givet inslag, trodde vi att *hen* skulle ha större spridning.

Det går att grovt omvandla förekomsterna till det mått vi använt tidigare, förekomst per miljon ord, genom att multiplicera med fyra.⁹ Då får språkstudier 200 referentiella *hen* per miljon ord, en siffra skyhögt över bloggmateriallets 21 och tidningstexternas 7 per miljon ord – om *meta-hen* inkluderas.

⁹ Examensarbeten är idag omfångsrika, så att räkna med ett snitt på 40 sidor per uppsats är knappast för högt. Multiplicerar vi sedan med 200 ord per sida får vi 240 000 ord i varje material. I så fall kan antalet *hen* multipliceras med 4 för att få antalet per miljon ord. Kanske är detta en låg uppskattning av ordmängden, men även om vi multiplicerar med 3 blir huvudresultatet detsamma.

deras blir siffran 3 000 per miljon. Vad gäller didaktik och pedagogik blir multiplikationen skakig i den meningen att det är så få belägg. Men resultatet blir att didaktik ligger lite under tidningstext (4 *hen* per miljon ord) och pedagogik lite under bloggarna (16 *hen* per miljon ord), och det kan kanske vara en rimlig karakteristik.

7.2 Informant-*hen* och generiskt *hen*

Den anonymisering som vi kallar **informant-*hen*** förekommer som framgår inom språkstudier på det sätt som (51–53) visar:

- (51) Det är väldigt svårt att uttala sig om en sådan samsyn finns, men när jag var ute och genomförde undersökningen så var det enbart en person som hade en fråga om ordparen, **hen** undrade då om vad ett »modernt språk» innebar. Mitt svar blev att modernt språk är motsatsen till ålderdomligt språk, och det gjorde **hen** nöjd.
- (52) En informant som var utlandsfödd och som varken hade svenska eller finska som modersmål upplevde det som att det blev alldeles för många språk att hålla reda på, svenska, finska, tyska och engelska, som **hen** uttryckte det, »det blir alldeles sekaisin».
- (53) Eleven, som läste den engelskfärgade texten, har i sin utdelade text strukit under flertalet av de engelskinfluerade orden. **Hen** har kanske då snarare medvetet bedömt textens engelskfärgning. Det kan nämnas att denna elev skiljer sig något från resten av de som läst den engelskinfluerade texten då **hen** har svarat att **hen** finner texten mycket ointressant (den enda som har svarat det) och att **hen** känner mycket litet förtroende för textförfattaren (en av tre som svarat det).

Exempel (51) går tillbaka på en studie av attityder till språket i gudstjänster (Fjellander 2013), och när författaren resonerar om sin enkät väljer han att referera till sin informant med *hen*; i korrelatet är ordvalet *en person*. I en uppsats som handlar om inställningen till svenska i Finland (52) pronominaliseras nominalfrasen *En informant* könsneutralt med *hen* (Andersson 2013). I en undersökning av hur engelska ord (53) påverkar läsarens uppfattning av en text (Melanders 2013) är det en informant (*Eleven*) som författaren inte vill röja könet på, vilket leder till återkommande *hen*.

Generiskt *hen* handlar i uppsatserna om att uttala sig generellt om aktörer. I (54) är korrelatet *talaren* i meningen vilken talare som helst (Devine 2013), och det finns gott om exempel när ett generiskt *läraren* eller *eleven* pronominaliseras med *hen*. Exempel 55 är påfallande, för korrelatet är pluralt, *lärarna*, så att ett könsneutralt *de* anmäler sig som pronomen. Men skribenten väljer alltså *hen* (Axén 2013). Genericitet är glidande när det gäller numerus. Det går

att använda både singular och plural i generiska utsagor, och på engelska är ju singular *they* en lösning som brukar förespråkas när det gäller att skapa ett könsneutralt pronomen (t.ex. Pauwels 2003 s. 563 ff.). Även (56) är spännande (Johansson & Sundström 2013). Det är ett citat från en lärare, vilket, om det är korrekt återgivet, visar att *hen* förekommer i det talade språket på skolor. Intressant nog blir nästa pronominalisering *de*, som i sammanhanget går att tolka både pluralt och singulart.

- (54) Än mer fel blir det att kategorisera frågor enbart som krävande språkhandlingar – att ställa en fråga innebär oftast att det är något som talaren inte vet om. När **hen** signalerar detta genom att ställa en fråga och erkänna sin okunskap markeras också ett maktförhållande mellan de två deltagarna i konversationen: den som vet mest styr, den som frågar är undergiven.
- (55) Skrivförmågan och ansvaret för dess utvecklande i form av förtrogenhet med texttyper och genrer ligger hos eleven och lärarna intar en vägvisande roll där **hen** kommer med konstruktiv kritik och för en dialog med eleven om textskapandet.
- (56) Det beror på funktionshindret såklart. Men är det en elev som är rullstolsbunden så är det klart att det blir svårt med vissa rörelseförmågor och då måste man ju se till eleven. Där blir det ju enklare om **hen** spelar rullstolsbandy eller rullstols-hockey på fritiden så att **de** utvecklar sina förmågor där.

Att *hen* är så ovanligt i didaktik förtjänar en kommentar. Ska detta ses som att studenter där, ofta inom naturvetenskap och matematik, är omedvetna om genusfrågor eller inte bryr sig om att vara könsneutrala? Knappast. Det finns uppsatser som handlar om genusfrågor, och medvetna könsneutrala strategier tas i bruk. En vanlig sådan är att använda *hon/han*, gärna i kombination med *han/hon*, vilket t.ex. sker i Mohss (2013) och Nilsson & Suomenniemi (2013). I (57–58), båda med generisk referens, visas hur h/h-uttrycket varierar:

- (57) Själva upplevelsen av, och i viss mån, vad som uppfattas som problem, beror av en rad olika saker och skiftar från personalgrupp till personalgrupp och mellan olika individer. Vad har **hon/han** för erfarenhet av något liknande tidigare, vad har **hon/han** för utbildning och vad har den gett för redskap att hantera olika situationer, är exempel på sådana faktorer.
- (58) Det går att dra en parallell till matematiken, man kan där säga att för att förstå hur människan ska räkna ut ett tal måste **han/hon** dessförinnan förstå varför **han/hon** ska kunna räkna detta tal.

I nästa avsnitt jämför vi olika sätt att uttrycka sig könsneutralt.

8. Alternativa uttrycksätt

Att *hen* fyller ett kommunikativt behov – åtminstone hos en del – är uppenbart. Argumentet att ordet behövs därför att svenskan saknar andra könsneutrala uttrycksätt är dock inte riktigt sant, vilket bland annat (57–58) visar. Vi har faktiskt gott om möjligheter att uttrycka oss könsneutralt. För att börja med de icke-definita användningarna erbjuder Språkrådets *Frågelådan* (2013b; sökord *könsneutralt pronomen*) följande alternativ:

Han eller hon alternativt **Hon eller han**: *Om en elev vill överklaga bör han eller hon först vända sig till rektor. – Om en elev vill överklaga bör hon eller han först vända sig till rektor.*

Omskrivning till plural: *Om elever vill överklaga ett betyg bör de först vända sig till rektor.*

Omformulering som gör pronomen onödigt: *En elev som vill överklaga sitt betyg bör först vända sig till rektor. – Om en elev vill överklaga sitt betyg bör först rektor kontaktas.*

Upprening av substantivet: *Om en elev vill överklaga bör eleven först vända sig till rektor.*

Så två lösningar som än så länge är ovanliga, men som just erbjuder ett könsneutralt pronomen.

Pronomenet den: *Om en elev vill överklaga bör den först vända sig till rektor.*

Pronomenet hen: *Om en elev vill överklaga bör hen först vända sig till rektor.*

Vidare avråder man från såväl könsneutralt *han* som dito *hon* samt från *denne* och *denna*. Intressant nog nämns varken *vederbörande* eller singulart *de*.¹⁰ *Vederbörande* är ett väletablerat, om än något tungt och formellt, uttryck för könsneutral syftning och det är slående att ordet inte nämns ens med en avrådan. Singulart *de* återkommer vi till nedan.

Det först nämnda alternativet (vilket ofta uppfattas som det man rekommenderar i första hand) är *han eller hon* alt. *hon eller han* (jfr studentexemplen i 57–58 ovan). I övrigt föreslås omskrivningar där man undviker pronomen – förutom de avslutande *den* och *hen*, vilka introduceras tämligen försiktigt. Inget av dem anses alltså tillräckligt etablerat för att kunna föreslås som ett huvudalternativ framför de otympliga dubbelformerna. *Den* förespråkas av Språkrådets bok (2005), Milles (2008) och tidigare Molde (1976), medan *hen* alltså är den nya uppstickaren.

¹⁰ Däremot nämns *vederbörande* i informationen specifikt om *hen*, som ett av de uttryck *hen* kan ersätta (Språkrådet 2013b, sökord *hen*).

Vi kan konstatera att det finns tillgång till så mycket som sju typer av pronomen med könsneutral användning: kombinationen *han/hon* (med varianter), *han* respektive *hon*, *denne/denna*, *hen*, *den*, *vederbörande* och singular *de*.¹¹ Av dessa är könsneutralt *han* och *hon* knappast gångbara längre. Även varianterna *denne/denna* är markerade för maskulinum respektive femininum. Visserligen verkar inte alla språkbrukare uppfatta dem så, eftersom särskilt *denne* ibland förespråkas som alternativ till *hon/han* (jfr exempel 24 ovan), men de kan svårigen räknas som könsneutrala former.

Som alternativ till *han/hon* återstår då *hen*, *den*, *vederbörande* och singular *de*. Innan vi jämför dem kan det vara på sin plats att introducera singular *de*, som är långt mindre uppmärksammat än sin engelska motsvarighet *singular they*, men uttryckssättet förekommer även på svenska. Några exempel ur Bloggmix ges i (59–61):

- (59) Sen om någon råkar slinka in här ändå så får **de** skylla sig själv, haha.
 (60) Jag kan inte tvinga någon, absolut inte någon, att **de** måste förstå mig eller tycka mest synd om mig, [...]
 (61) Men om en människa vill ta sitt liv tror jag att **de** gör det vare sig dessa hemsidor finns eller inte.

Som synes används *de* här för generisk eller indefinit syftning, ungefär på samma sätt som exempelvis *hen*. Den engelska motsvarigheten *singular they* är ett vanligt alternativ vid könsneutral syftning och en flitigt omdiskuterad språkriktighetsfråga. Huvudinvändningen mot uttryckssättet är förstås diskrepansen i numerus; jfr den svenska diskussionen om inkongruent numerus i predikativver som *Regeringen är splittrade i frågan* (t.ex. *Språkriktighetsboken* 2005 s. 239 ff.).

Låt oss alltså komplettera Språkrådets lista ovan med alternativen *vederbörande* och singular *de*:

Vederbörande: *Om en elev vill överklaga bör vederbörande först vända sig till rektor.*

Singular de: *Om en elev vill överklaga bör de först vända sig till rektor. – Om någon vill överklaga bör de först vända sig till rektor.*

I korthet har svenskans fem alternativa typer av könsneutrala pronomen följande huvudsakliga för- och nackdelar:

¹¹ Formellt sett är *vederbörande* förstås presens particip, men ordet används idag närmast som ett pronomen (jfr Teleman m.fl. 1999, vol. II: 271, 621–23, som kallar det ett *pronomenliknande particip* och tar upp ordet både under pronomen och particip).

- *han/hon* (med varianter): okontroversiellt, relativt väl etablerat, upplevs som otympligt
- *hen*: högst kontroversiellt, i övrigt smidigt
- *den*: redan etablerat för könsneutral syftning i vissa konstruktioner (t.ex. *den som ...*), upplevs i vissa sammanhang som opersonligt, inkongruent med neutrala korrelet (se Grahn 2006),¹² väl integrerat i pronomensystemet
- singularart *de*: diskrepans i numerus, hittills okontroversiellt, lite av en okänd storhet då bruket fått växa fram i skymundan
- *vederbörande*: väl etablerat men stilistiskt begränsat till formell text.

Samtliga har sina svagheter och begränsningar, men är fullt funktionella som könsneutrala pronomen med generisk och indefinit syftning. Omdömet »i övrigt smidigt» gäller alltså mer eller mindre för alla fem, inte bara *hen*. Som grund för en bedömning av uttryckens gångbarhet kan man vidare utgå från de sex generella kriterier som ställs upp i Språkriktighetsboken (2005 s. 23):

1. Hur etablerat uttryckssättet är i bruket
2. Hur accepterat uttryckssättet är bland språkbrukarna
3. Hur accepterat uttryckssättet är bland normauktoriteter
4. Hur väl uttryckssättet stämmer med språkssystemet i övrigt
5. Hur väl uttryckssättet stämmer med den skriftspråkliga traditionen
6. Hur väl uttryckssättet fungerar i olika kommunikativa sammanhang

Det första kriteriet, etablering i bruket, gynnar främst *han/hon* (och inom en snävare domän *vederbörande*). Detta är dock knappast avgörande, eftersom den aktuella frågan gäller språkbruk i förändring där många önskar något av de mindre etablerade alternativen som ersättning för just *han/hon* (och könsneutralt *han*, som redan är avpolletterat). Etableringen av just *hen* återkommer vi till i slutdiskussionen. Kriteriet om acceptans bland språkbrukarna (2) verkar vara den stora stötestenen, så vi avvaktar lite med det. Vad gäller normauktoriteter (3) har företrädare för språkvården talat sig varma för såväl *den* som *hen*, även om *han eller hon* utan egentliga påhejare fortfarande är Språkrådets förstahandsrekommendation. Kriteriet om skriftspråkstraditionen (5) skulle snarast tala för könsneutralt *han* (och i begränsad utsträckning *vederbörande*) och samtliga aktuella alternativ bryter medvetet mot den traditionen.

¹² Jämför t.ex. följande båda exempel:

- (i) Varje statsråd tilldelas ett område som den ansvarar för. (Från Grahn 2006 s. 36)
- (ii) Varje statsråd tilldelas ett område som det ansvarar för.

Systemaspekten (4) är lite svårbedömd. Å ena sidan kan *hen* sägas bryta kraftigt mot kriteriet genom att ta sig in i pronomensystemet; å andra sidan fungerar det strukturellt som vilket pronomen som helst. Vad gäller *den* är inkongruens med neutrala korrelat förvisso ett strukturproblem, men det förefaller sällan vålla svårigheter i praktiken och har förvånande nog inte spelat någon större roll i debatten om könsneutrala pronomen.¹³ För singularart *de* är den strukturella diskrepansen i numerus den största nackdelen; det återstår att se i vilken utsträckning detta hämmar uttryckssättets fortsatta etablering. Mot *vederbörande* kan anföras att det egentligen inte är ett pronomen, men det är snarare de stilistiska begränsningarna som är avgörande i det här fallet. Däremot är systemaspekten högst relevant för *han/hon, hon eller han* osv., där just den strukturella otympligheten är det främsta motargumentet. Pronomen ska vara korta och smidiga, inte förutsätta snedstreck, samordning och liknande.

Det avslutande kriteriet om funktionalitet (6) är delvis en konsekvens av de övriga fem och framhålls i *Språkkriktighetsboken* som det ytterst avgörande. Vi har redan konstaterat att alla fem alternativen kan fylla sin funktion väl (om än med stilistiska begränsningar för *vederbörande*), åtminstone för generisk och indefinit syftning, så i brist på starka indikationer från övriga kriterier verkar mycket hänga på språkbrukarnas acceptans.¹⁴ Denna har delvis samband med stöd i bruket, men är inte en direkt konsekvens av det. Innan vi går in på den aspekten bör dock även definitiva användningar vägas in, eftersom språkbrukare mycket väl kan gilla eller ogilla något av uttryckssätten generellt.

Vid definit syftning fungerar singularart *de* genast sämre. Jämför t.ex. *Den/han eller hon/hen/vederbörande kan inte komma* med **De kan inte komma*, som blir ogrammatiskt med annat än plural tolkning. Detta är en tydlig systematisk

¹³ Uttryck för animata referenter är vanligen utrala, och sämre tillämplighet i vissa strukturer är inte automatiskt diskvalificerande i andra, där begränsningen i fråga inte gäller. Med andra ord: problem med neutrum utgör inte i sig något hinder för att tillämpa *den* vid utrala korrelat, vilket är den överlägset vanligaste situationen för könsneutral syftning. Detsamma torde gälla frågan om possessiv- och objektsform; eftersom ändå inget av uttryckssätten är gångbart i alla sammanhang har ev. begränsningar i böjningsparadigmen inte tillmätts någon väsentlig betydelse. Här kan annars noteras att *dess* förefaller vara disprefererat som possessivform av *den*, särskilt med animat referens, dock utan att vare sig *dens* eller någon annan form har tagit över; samtidigt gäller detta även andra – och betydligt vanligare – användningar av *den*, som trots detta har förblivit ett högst användbart personligt pronomen. I fallet *hen* vacklar objektsformen något mellan *hen* och *henom*, men den rekommenderade formen *hen* verkar vara på god väg att bli etablerad. I övrigt är varken possessiv- eller objektsform problematisk för någon av kandidaterna.

¹⁴ Visserligen talar systemkriteriet ganska tydligt emot såväl singularart *de* som *han/hon*, men den sortens invändningar förefaller spela mindre roll idag än de gjorde på Wellanders tid.

begränsning hos singularart *de*. I övrigt varierar gångbarheten beroende på funktion. Vi prövar att sätta in de alternativa uttrycksätten i några av exemplen ur materialet:

Könsöverskridande: *Resorna fortsätter som vanligt, säger hen/den/han eller hon/vederbörande.* (41)

Anonymiserande: *Hen/den/han eller hon/vederbörande har kanske då snarare medvetet bedömt textens engelskfärgning.* (53)

Okänt kön: [...] *en av moderatorerna som istället för att moderera verkar delta med så mycket irrelevant skitprat hen/den/han eller hon/vederbörande kan i snart sagt varje skvallertråd.* (13)

Att *hen* är gångbart i alla tre funktionerna har redan konstaterats, och jämförelsen är möjligen en aning orättvis i och med att den utgår från exempel där just *hen* varit skribentens faktiska val. Inte desto mindre är det tydligt att inget av de andra uttrycken fungerar könsöverskridande. Både *han eller hon* och *vederbörande* tolkas i stället anonymiserande eller som okänt kön, medan *den* helt enkelt inte passar (vilket vi återkommer till nedan). Förklaringen är rimligtvis att den könsöverskridande funktionen hänger samman med *hens* genusladdning; alternativen skulle i det här fallet inte vara ett annat könsneutralt uttryck utan ett könat *han* eller *hon*.

Vid anonymiserande användning och okänt kön fungerar både *han/hon* och *vederbörande* bra – dock något mer distanserade än *hen*; det är tveksamt om de t.ex. kan ersätta informant-*hen* fullt ut. I vilken mån *den* fungerar här varierar dels mellan olika språkbrukare (se Grahn 2006), dels från fall till fall (enligt vår bedömning av ett större antal exempel; jfr Grahn 2006). I alla händelser är detta en fråga om acceptans snarare än en strukturell begränsning.

Vi konstaterar alltså att könsöverskridande användning är unikt för *hen* och att singularart *de* är begränsat till generisk och indefinit användning. Längre än så kommer vi inte utan att väga in acceptansen. Den är inte vårt egentliga studieobjekt, men några kortfattade iakttagelser kan göras.

Själva könsneutraliteten diskuteras sällan för *han/hon*, *vederbörande* eller singularart *de*, vare sig i acceptabilitetsundersökningar eller språkvårdslitteratur. *Han/hon* kan anses otympligt och *vederbörande* har kritiserats generellt för sin formella karaktär. Singularart *de* har knappast behandlats alls för svenskans del, trots att det verkar vara något sånär vanligt förekommande i språkbruket och trots att dess engelska motsvarighet är så omdiskuterad. Det man har åsikter om är de två alternativ som aktivt har lanserats och i samband med det fått motbygg: *den* och i synnerhet *hen*.

Hen har som sagt kommit att förknippas med ett genuspolitiskt ställningstagande som man dels kan vara för eller emot, dels (i princip oavsett genuspolitisk ståndpunkt) vilja markera eller undvika i pronomenbruket. *Den* har tvärtom mötts av invändningar om att uttrycket är för opersonligt vid syftning på människor. Grahn (2006) visar i en enkätstudie hur uttryckssättet i varje fall inte är allmänt accepterat, utan att acceptansen dels varierar mellan olika språkbrukare och olika typer av exempel, dels är ganska låg. Däremot är vårt intryck att könsneutralt *den* sällan väcker språkliga reaktioner vid faktisk användning i löpande text, typiskt med generisk syftning i relativt opersonliga sammanhang; här saknas dock systematisk empiri.

Wojahn (2013) har undersökt hur olika könsneutrala uttryckssätt uppfattas av mottagarna. Han visar att *hen* är det uttryck som tydligast väcker associationer om en mänsklig individ av vilket kön som helst, medan *den* är det alternativ som väcker minst associationer om kön över huvud taget (men i så fall föreställer sig mottagarna typiskt en man). Resultaten tyder på att *hen* fungerar bättre i personliga sammanhang medan *den* gör sig bäst i opersonliga kontexter (jfr Lyngfelt 2013).

I varje fall är det tydligt att det inte finns *ett* könsneutralt pronomen som fungerar oproblematiskt oavsett kontext. Det är därför viktigt att rekommendationer om *hen* formuleras med hänsyn till såväl funktion som tillgängliga alternativ.

9. Diskussion

Våra huvudresultat kan sammanfattas som att *hen* är ojämnt distribuerat språkligt och socialt. I alla våra delundersökningar dyker *hen* upp sporadiskt och inte genomgående, och det fyller olika språkliga funktioner i olika sammanhang. Det innebär att *hen* inte är ett allmänt spritt pronomen. Det finns, i vårt material, två sociala kontexter där *hen* är etablerat. Den ena är examensarbeten i vårt eget ämne, svenska/nordiska språk, och den andra är bloggar inriktade på genus- och hbtq-frågor. Även de fem funktionerna hos *hen* varierar mellan sociala kontexter. Ur språkvårdssynpunkt har vi noterat att det finns flera alternativa uttryckssätt, vilka ofta fungerar bättre eller sämre i olika funktioner och kontexter.

9.1 Distributionen av *hen*

I de tre delundersökningarna av bloggar, tidningstexter och studentuppsatser är *hen* generellt sett ovanligt, även efter den markanta ökning som följde *hen*-debattens utbrott 2012. I bloggmaterial förekommer det 21 gånger per miljon ord 2012, främst i genusbloggar, och i relation till *han* och *hon* står det för promilleandelar av pronomenanvändningen i tredje person. I Göteborgs-Posten är frekvensen 7 per miljon ord 2012. I studentuppsatser är *hen* sällsynt i ämnesområdena pedagogik och didaktik med bara ströförekomster. Det delmaterial som står ut är uppsatserna i ämnesområdet språkstudier, vanligen examensarbeten inom svenska språket/nordiska språk. Här kan frekvensen per miljon ord räknas i tusental.

Det hör till saken att det finns fler meta-*hen* än referentiella *hen* i materialet. I uppsatsmaterialet är hela 93 % meta-*hen* och bara 7 % referentiella, vilket beror på att två examensarbeten är undersökningar av just *hen*. I tidningstexterna är drygt 60 % metaförekomster, och i bloggarna kring hälften av alla *hen*. Ordet har alltså diskuterats mer än det har använts i övrigt.

I språkvetenskapliga diskussioner är det två funktioner hos *hen* som stått i fokus. För det första generiskt *hen*, som en könsneutral ersättare för det historiskt etablerade generiska *han*. För det andra ett definit och könsöverskridande *hen*, ett hbtq-*hen*, där pronomenet blir ett sätt att undvika en binär könsuppdelning. I vår studie har vi som framgått laborerat med fler funktioner hos *hen*, och till våra resultat hör att det finns en intressant funktionell differentiering.

I bloggarna är det andra funktioner som dominerar, nämligen anonymiserande *hen* och okänt kön, med 41 % av de referentiella *hen*. Det innebär i praktiken att bloggare finner anledning att anonymisera en vän, en chef, en patient etc. och att det uppstår situationer när referenter eller personer är unikt identifierbara trots att man inte träffat dem och kan avgöra könet. Det kan handla om ett användarnamn på nätet eller en brevbärare. I studentuppsatserna, där de referentiella beläggen alltså inte är så många, utgör anonymiserande *hen* nästan hälften. Det rör sig huvudsakligen om ett informant-*hen*, som döljer könet på dem som deltar i undersökningen, t.ex. lärare och elever som fyller i en enkät eller intervjuas. Detta är en viktig och i sin smidighet faktiskt unik funktion hos *hen*, med stor potential för vidare etablering i vetenskaplig prosa.

I GP är anonymiserande *hen* och okänt kön däremot ovanligt. Här dominerar de språkliga funktioner som traditionellt urskilts, generiskt *hen* och (i mindre

utsträckning) könsöverskridande *hen*. Att könsöverskridande *hen* förekommer påverkas säkert av att dagstidningar intresserar sig för och skriver om hbtq-frågor. Det rör sig dock om få träffar, och enskildheter får därmed stort genomslag i relativ frekvens. På bloggarna står könsöverskridande *hen* för 15 % av träffarna. Det hör då hemma på feministiska bloggar och i hbtq-kretsar. I studentmaterialet saknas detta *hen* (men funktionen uppmärksammas i meta-uppsatserna).

Generiskt *hen* är relativt vanligt i alla delundersökningar, nästan hälften av förekomsterna i GP och drygt hälften i studentuppsatserna. Det är knappast förvånande att funktionen uppträder i vetenskapliga undersökningar, där det är vanligt att generalisera. Det är värt att notera att det utöver genericitet bara finns anonymiserande *hen* i uppsatserna, dvs. användningen är funktionellt insnävrad, och det är uppenbart att den funktionella differentieringen är annorlunda jämfört med både GP och bloggar.

Bloggarna har den lägsta andelen generiskt *hen*, 30 %. Det förklaras av att bloggare intresserar sig för faktiska personer. Bloggarna sticker ut i det avseendet, genom att de definitiva användningarna (könsöverskrivande *hen*, anonymiserande *hen* och okänt kön) är fler än de icke-definita.

Bland icke-definita *hen* ingår, utöver generiskt *hen*, indefinit *hen*. Denna funktion skiljer sig från såväl generisk som definit användning, men är föga uppmärksammas och detsamma gäller indefinit bruk av andra personliga pronomen som *hon* och *han*. Här finns ett ämne för vidare forskning.

9.2 Normativa hänsyn

Vårt huvudsyfte är att belysa det faktiska bruket av *hen*, men det går knappast att diskutera detta ämne utan att också beröra normativa aspekter. Här vill vi trycka just på behovet av empiri, särskilt för en rättvisande bedömning av uttryckets etablering. Vi hade själva förväntat oss högre *hen*-frekvens i de olika materialen, sannolikt eftersom vi verkar i en av de miljöer där etableringen är som allra starkast: svenskämnet på universitetsnivå. Det är lätt att bli hemmablind.

Vidare tycker vi oss ha visat att rekommendationer om *hen* bör ta hänsyn till olika funktioner och kontexter samt till de alternativa uttryck som står till buds. Könsöverskridande *hen* är unikt, och även informant-*hen* saknar likvärdiga alternativ. I övriga funktioner är *hen* ett stilistiskt markerat alternativ bland flera,

och utmärker sig genom att förmedla en genuspolitisk laddning vare sig man som språkbrukare avser en sådan eller inte.

Det sistnämnda aktualiserar den inneboende konflikten i att man som språkvårdare samtidigt normerar såväl attityder till språk som själva språkbruket (jfr Lyngfelt 2013). Att verka för större acceptans för *hen* är en sak, att rekommendera någon att trots risken för reaktioner använda uttryckssättet är en annan, men det man säger om ena sidan av saken påverkar även uppfattningen av den andra. Glädjande nog lyckas Språkrådets rekommendation (liksom flera andra) ganska väl med att kombinera de båda perspektiven.

När det gäller alternativa könsneutrala uttryck finner vi inte minst singularart *de* värt att räkna med. Uttryckssättet är visserligen begränsat till generisk och indefinit användning, men har den stora fördelen gentemot *den* och *hen* att bruket hittills har fått växa fram i skymundan – och därmed sluppit stigmatisering.

Sammanfattningsvis har vi alltså försökt belysa det faktiska bruket av *hen* och därmed ge en bättre empirisk grund för vidare behandling av detta på många sätt praktiska men högst kontroversiella ord. Undersökningen är både liten och stor. Å ena sidan är antalet belägg på *hen* ganska litet, å andra sidan täcker de olika delundersökningarna tillsammans in ca 600 miljoner ord. Vi har bara undersökt ett fåtal områden och ger i det avseendet bara en liten pusselbit. Inte desto mindre får vi nog antas ha god täckning för huvuddragen i våra resultat, dvs. att spridningen av *hen* är ojämn och att uttrycket är långt ifrån så väl etablerat som det kan verka. Det är dock otvetydigt etablerat dels som ett stilistiskt alternativ, dels som könsöverskridande uttryck, där ordet faktiskt fyller en lexikal lucka.

I avsnitt 2 ovan gick vi emot Sapir-Whorf-hypotesen och menade med typologiskt stöd av Parkvall (2012) att *hen* i sig inte leder till jämställdhet. Ett liknande resonemang för Deborah Cameron (1997 s. 64) i anslutning till könsneutrala generiska pronomen i engelskan: »eliminating generic masculine pronouns does not secure equal pay». Men, säger Cameron, det ger nya villkor för språkliga praktiker: »it changes the repertoire of social meanings and choices available to social actors».

Detta tycker vi är en god beskrivning av *hen* i dagens svenska. Ordet existerar som en del av en språksocial repertoar av pronomen, och det är uppenbarligen här för att stanna. Den sociala laddningen varierar mellan aktörer och kontexter, och ordet har konkurrens av andra könsneutrala uttryck. Men *hen* utgör en könsneutral möjlighet och pockar på ett ställningstagande för uppsatsskri-

benten, journalisten, läroboksförfattaren, bloggaren osv. Könsneutralitet kan uttryckas på flera sätt, och här finns flera olika hänsyn att beakta – även utöver det faktum att olika språkbrukare har olika syn på *hen*.

Referenser

Litteratur

- Aftonbladet 10/3 2012. Folkets röst: Hen vinner slagern. Artikelrubriken finns nedladdad på <<http://pasvenska.se/100-bloggade-hen/>> Hämtad 30/7 2013.
- Allén Sture, 1970: Nusvensk frekvensordbok 1. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Aronsson, Emma, 2013: »Och vad Gud beträffar så tror jag att hen går hel ur det här.» En studie av ordet *hens* funktion i dagspress. Examensarbete, Språkkonsultprogrammet, Umeå universitet. <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:633214/FULLTEXT02.pdf>> Hämtad 2/8 2013.
- Bertils, Klara, 2012: *Hen* – ett könsneutralt pronomen på väg in i allmänspråket? En studie av funktionen och spridningen av ordet *hen* i bloggar och dagspress. C-uppsats, Umeå universitet. <<http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:610198>> Hämtad 2/8 2013.
- Cameron, Deborah, 1997: Demythologizing sociolinguistics. I: Sociolinguistics. A Reader and Coursebook, ed. by Nicolas Coupland & Adam Jarowski. Basingstoke: Macmillan. S. 55–67.
- Cederskog, Georg, 2012: Det lilla ordet med den stora laddningen. I: Dagens Nyheter 15/9 2012. <<http://www.dn.se/kultur-noje/det-lilla-ordet-med-den-stora-laddningen/>> Hämtad 30/7 2013.
- Dahl, Östen, 2012: Hur många språk skiljer mellan hon och han, egentligen? Lingvistbloggen 21/3 2012. <<http://lingvistbloggen.ling.su.se/?p=1711>> Hämtad 1/5 2012.
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1967: Språkvård och samhällssyn. I: Språk, språkvård och kommunikation, red. av Sture Allén m.fl. Uppsala: Prisma förlag. S. 93–118.
- DIVA. <<http://www.diva-portal.org/smash/search.jsf>> Hämtad 29/7 2013.
- Dunås, Rolf, 1966: Han eller hon. I: Upsala Nya Tidning 30/11 1966. <<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10150601729734077&set=o.191186619054&type=1&theater>> Hämtad 30/7 2013.
- Grahn, Inga-Lill, 2006: Vem är *den*? En enkätstudie om känslan för pronomenet *den* med animat generisk syftning. (MISS 58.) Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Jobin, Bettina, 2004: Svenskan är inte könsneutral. I: Språkvård 4. S. 20–25.
- Karlgren, Hans, 1971: Konsten att undertrycka information. I: Språkvård 1. S. 8–12.
- Karlgren, Hans, 1994: Politiska ord: *hen*. I: Svenska Dagbladet 28/8 1994. Texten återgiven på <<http://www.sics.se/~jussi/Personer/HansKarlgren/HAK-po-hen/HAK-po-hen.html>> Hämtad 5/6 2012.

- Korp, 2013: Språkbanken, Göteborgs universitet. <<http://spraakbanken.gu.se/korp/>> Hämtad 20/7 2013.
- Ledin, Per, 2012a: Hen är ett bra pronomen som inte gör samhället mer jämställt. På svenska 1/5 2012. <<http://pasvenska.se/hen-ar-ett-bra-pronomen-som-inte-gor-samhallet-mer-jamstallt/>> Hämtad 30/7 2013.
- Ledin, Per, 2012b: Att använda hen. På svenska 4/6 2012. <<http://pasvenska.se/att-anvanda-hen/>> Hämtad 30/7 2013.
- Ledin, Per, 2012c: Hen i bloggosfären: spridningsmönster. På svenska 28/11 2012. <<http://pasvenska.se/hen-i-bloggosfaren-spridningsmonster/>> Hämtad 30/7 2013.
- Ledin, Per, 2013: 100 bloggade hen. På svenska 26/2 2013. <<http://pasvenska.se/100-bloggade-hen/>> Hämtad 30/7 2013.
- Lindgren, Birgitta, 2007: Språkvården och könsneutral referens. I: Språk och kön i nutida och historiska perspektiv. Studier presenterade vid sjätte nordiska konferensen om språk och kön. Uppsala. S. 237–242.
- Lundqvist, Jesper, 2012: Kivi och Monsterhund. Illustrerad av Bettina Johansson. Stockholm: Olika förlag.
- Lyngfelt, Benjamin, 2012: Hen eller den? Pronomenval med betydelse. Gästblogg i Svenska Dagbladet 28 maj 2012. <<http://blog.svd.se/sprak/2012/05/28/hen-eller-den-pronomenval-med-betydelse/>> Hämtad 2/8 2013.
- Lyngfelt, Benjamin, 2013: Språkråd och deras kontext. Om normering av språkbruk och attityder. I: Language, Football – and All That Jazz. A Festschrift for Sölve Ohlander, ed. by Gunnar Bergh, Rhonwen Bowen & Mats Mobärg. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. S. 231–247.
- Milles, Karin, 2008: Jämställt språk: en handbok i att skriva och tala jämställt. (Språkrådets skrifter 5.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Milles, Karin, 2011: Feminist language planning in Sweden. I: Current Issues in Language Planning 12:1. S. 21–33.
- Milles, Karin, Salmson, Karin & Tomicic, Marie, 2012: Det behövs ett nytt ord i svenska språket. I: Svenska Dagbladet 20/1 2012. <http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/det-behovs-ett-nytt-ord-i-svenska-sprak_6784859.svd> Hämtad 20/5 2012.
- Molde, Bertil, 1976: Han, hon, den – eller vad? I: Språkvård 1. S. 4–7.
- Nöjesguiden 2012, 2.
- P1 Morgon 28/2 2012. <<http://sverigesradio.se/sida/play.aspx?ljud=3795315>> Hämtat 4/6 2012.
- Parkvall, Mikael, 2012: »Hen»-kulturer är inte mer jämställda. I: Svenska Dagbladet 16/3 2012.
- Pauwels, Anne, 2003: Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. I: The Handbook of Language and Gender, ed. by Janet Holmes & Miriam Heyerhoff. Oxford: Blackwell. S. 550–570.
- Scholz, Barbara C., Pelletier, Francis Jeffrey & Pullum, Geoffrey K., 2011: Philosophy of Linguistics. I: The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Winter 2011 Edition, ed. by Edward N. Zalta. <<http://plato.stanford.edu/archives/win2011/entries/linguistics/>> Hämtad 30/7 2012.
- Språkriktighetsboken, 2005: Utgiven av Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts.

- Språkrådet, 2013a: Pronomenet hen. <<http://www.sprakradet.se/16336>> Hämtad 30/7 2013.
- Språkrådet, 2013b: Frågelådan. <<http://www.sprakradet.se/1950>> Hämtad 25/7 2013.
- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Stockholm: Norstedts.
- Thomsen, Dante, 2012: Herlitz inför hen-förbud. I: Dagens Media 10/9 2012. <<http://www.dagensmedia.se/nyheter/print/dagspress/article3535185.ece>> Hämtad 30/7 2012.
- Wojahn, Daniel, 2013: De personliga pronomenens makt. En studie av hur pronomen styr våra föreställningar om personer. I: Svenskans beskrivning 32, red. av Björn Bihl, Peter Andersson & Lena Lötmarker. Institutionen för språk, litteratur och kultur, Karlstads universitet. S. 356–367.

Material

Vi har redovisat principerna för sökningarna i Korp och refererat till förstudier till denna artikel, så att det blir möjligt för den som vill att ta del av materialet. För delstudien av studentuppsatser är det inte lika lätt att söka fram de uppsatser som citeras ovan, varför dessa listas separat nedan. Bertils 2012 och Aronsson 2013, som handlar om *hen*, redovisas bland litteraturreferenserna. Samtliga uppsatser är tillgängliga via DIVA <<http://www.diva-portal.org/smash/search.jsf>>.

- Andersson, Marina, 2013: Inställning till att lära svenska i Finland. Examensarbete, 15 hp. Institutionen för svenska språket. Linnéuniversitetet.
- Axén, Robin, 2013: Projektarbeten på gymnasieskolans yrkesförberedande program: Elevers färdigheter inom formellt skriftspråk och lärares undervisning om formellt skrivande. Examensarbete, 15 hp. Centrum för språk- och litteraturredidaktik. Karlstads universitet.
- Devine, Josefin, 2013: Skord, människorna och döden: En stilstudie av Kerstin Ekmans roman Rövorna i Skuleskogen. Examensarbete, 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet.
- Fjellander, Gabriel, 2013: Med dig vare också Herren: En undersökning av attityder till gudstjänstens språk i Svenska kyrkan. Examensarbete, 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet.
- Johansson, Markus & Mattias Sundström, 2013: »Jag är inte som alla andra. Vad får jag för betyg?!»: En studie i bedömning och betygsättning av elever med funktionshinder i ämnet Idrott och Hälsa. Examensarbete, 15 hp. Pedagogiska institutionen. Umeå universitet.
- Melander, Ida, 2013: Svenska med eller utan engelska? Hur engelska ord i svensk text påverkar läsarens uppfattning. Examensarbete, 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet.
- Mohss, Nina, 2013: Specialpedagogik i förskolan – från medicinska diagnoser till problemorienterat synsätt. Examensarbete, 15 hp. Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier. Uppsala universitet.

Nilsson, Lina & Suomenniemi, Carolina, 2013: Den levande matematiken: En studie om hur lärare arbetar och anser sig uppfylla kraven för att göra matematiken till ett kreativt, kommunikativt samt ett vardagligt ämne. Sektionen för lärande och miljö. Högskolan Kristianstad.